

ORTAÖĞRETİM FELSEFE DERS KİTAPLARINDA VAROLUŞÇULUK

Faruk MANAV

Özet

Bu makalenin amacı, ülkemizde 2012-2013 eğitim-öğretim yılında ortaöğretimde Felsefe ders kitabı olarak kabul edilen üç kitabı, "Varlık Felsefesi" ünitesinde yer alan "Egzistansiyalizm (Varoluşçuluk)" başlığındaki bilgi yanlışları bakımından incelemektir. İncelemede, kitaplardaki bilgi yanlışları, doğrularıyla birlikte verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ortaöğretim Felsefe Ders Kitapları, varoluşçuluk, Heidegger, Kierkegaard.

Existentialism In The Secondary Education Course Books Of Philosophy

Abstract

The aim of this article is to investigate in point of the knowledge falses in the "Existentialism" title in the chapter "Ontology" in three books that had been accepted as course book of philosophy for 2012-2013 school year in our country. In the investigation, knowledge falses will be given with their correct knowledges.

Key Words: Secondary Education Course Books, existentialism, Heidegger, Kierkegaard.

Makalenin temel amacına geçmeden önce konuyla ilgili bazı bilgilerin verilmesi gerekmektedir. Ülkemizde bir kitabın ders kitabı olabilmesi ancak onun Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından hazırlanan öğretim programına uygunluğu ile olanaklıdır. Dolayısıyla Felsefe ders kitapları da "Felsefe Dersi Öğretim Programı"na uygun olmak durumundadır. Bahsi geçen kitaplarda yer alan üniteler, konular ve alt başlıklar da bu programa uygun olmalıdır. Bu nedenle incelediğimiz kitaplarda yer alan "varoluşçuluk" başlığının dayanak noktasını oluşturan kazanım, ilgili programda varlık felsefesi ünitesinin kazanımlarında "*Çağdaş varlık görüşlerini değerlendirir.*"¹ şeklinde yer almak-

¹ Arş. Gör. Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

² MEB, *Felsefe Dersi Öğretim Programı*, MEB, Ankara, 2009, s.29. <http://tktb.meb.gov.tr/program2.aspx?islem=1&kno=64> adresinden alınmıştır.

tadır. Ayrıca ilgili kazanımın açıklamasında “*Çağdaş varlık görüşlerinden Yeni Ontoloji, Pragmatizm ve Varoluşçuluk gibi akımlar eleştirileriyle birlikte ele alınmalıdır.*”² şeklinde bir ifade yer almaktadır. İncelediğimiz üç kitapta da bu ifadelerle uyularak varoluşçuluk ile ilgili bilgiler ve filozofların görüşleri, varlık felsefesinin içinde işlenmiştir.

Bu makalede ele aldığımız üç kitabın künyeleri ise şöyledir:

1.Ömer Özüduru, *Ortaöğretim Felsefe Ders Kitabı*. Pasifik Yayınları, Ankara, 2012.

2.Emine Aşan, *Ortaöğretim Felsefe Ders Kitabı*. Ekoyay Eğitim Yayıncılık, Ankara, 2012.

3.Editör: Doç. Dr. Arslan Topakkaya, *Ortaöğretim Felsefe Ders Kitabı*. MEB Yayınları, Ankara, 2012.

Makalenin amacı doğrultusunda ele alacağımız ilk kitap, Ömer Özüduru tarafından yazılan kitaptır. Bu kitapta varoluşçuluk; “*Öznel idealist bir felsefe akımı olan varoluşçuluk, 1930’lu yıllarda Almanya’da ortaya çıkararak gelişmiştir.*”³ şeklinde tanımlanmıştır. Ancak varoluşçuluk, kitapta bahsedildiği gibi ne öznel idealist bir akımdır ne de 1930’larda ortaya çıkmıştır. Varoluşçuluk 19. yüzyılda Kierkegaard’ın düşünceleri ile filizlenmiştir ancak onun düşüncelerinin değeri sonradan anlaşılmıştır. Kierkegaard’ın eserleri 1855’teki ölümünden sonra Almancaya çevrilmiş fakat beklenen etkiyi yaratmamıştır. Onun düşüncelerinin önemi I. Dünya Savaşı sonrasında özellikle 1930 ve 1940’lı yıllarda Orta Avrupa’da hızla yayılan felsefi hareket olan varoluşçulukla anlaşılmış ve Kierkegaard’ın bugün adının varoluşçulukla anılması da bu sayede olmuştur.⁴ MacIntyre ise varoluşçuluğun başlangıcına ilişkin olarak şunu söyler: “*Hiç değilse nerede ve ne zaman başlanacağı konusunda herhangi bir problem yoktur. Zaman 1813, yer Kopenhag ve olay Søren Kierkegaard’ın doğumudur.*”⁵ Kitaptaki tanımda varoluşçuluğa atfedilen öznel idealizm sıfatı da yanlıştır. Çünkü “*Varoluşçuluk, nesneden yola çıkan, varlıkla ilgili nesnel doğrulara ulaşmaya çalışan görüşlere karşı, öznenin hareket eder ve öznel hakikatlerin önemini vurgular.*”⁶ Dolayısıyla varoluşçuluğun vurgu yaptığı öznel hakikatler üzerinden anlaşılan öznel idealizm değildir. Öznel idealizm “*Epistemolojide, bir öznenin sadece ve dolaylı olarak kendi idelerini, kendi zihin hallerini bilebileceğini savunan görüştür... Bu görüşe göre bildiğimiz her şey son çözümlemede ideler adı verilen kendi zihin içeriklerimiz olup bilgi insan zihninden bağımsız bir dış*

²MEB, a.g.y., s.29.

³Ömer Özüduru, *Ortaöğretim Felsefe Ders Kitabı*, Pasifik Yayınları, Ankara, 2012, s.92.

⁴Patrick Gardiner, *Kierkegaard*, Oxford University Press, New York, 1988, p. 1.

⁵Alasdair MacIntyre, *Varoluşçuluk*, Çev. Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2001, s. 11.

⁶Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2010, s. 1590.

dünyanın değil de, insanın kendi zihin halleri, içerikleri ve zihinsel süreçlerinin bilgisidir.”⁷ Ayrıca öznel idealizmin temsilcileri George Berkeley ve Immanuel Kant gibi filozoflardır⁸. Yani öznel idealizm, epistemolojik bağlamda değerlendirebilecek bir idealizm koludur. Fakat varoluşçuluk bir epistemoloji akımı değil; bir varoluş, bir ontoloji akımıdır. Varoluşçuluk, idealist olmak bir yana, idealizm ve materyalizm gibi akımların “*ükel ve somut olanı genel ve soyut olan içinde eriten ve bireyi göz ardı eden felsefeler*”⁹ olduklarını savunarak bu akımlara karşı çıkar.

Yine kitapta varoluşçulukla ilgili olarak “*Varoluşçular, bilgi kavramı içinde özne ile nesnenin ayrılmış olmasına aldırmazlar. Böylece insanın bilme yeteneğini dışlarlar, özellikle bilimsel bilgiyi değersizleştirirler. Onlara göre nesnel gerçeklik, bilimsel anlamda bilinemez, yalnızca bireysel olarak yaşanır*”¹⁰ ifadesi yer almaktadır. Bu ifadede birtakım bilgi yanlışları bulunmaktadır. Söyle ki, özne ile nesnenin ayrılmış olmasına aldırmamaları söz konusu değildir. Çünkü “*Husserl’in bilgi nesnesi (noema) ile bilgi edimini (noesis) ayırma kavrayışına karşın, varoluşçular, bilginin öznesiyle nesnesinin ayırdamayacağı görüşünü çıkarmışlardır.*”¹¹ Bunun dışında insanın bilme yeteneği de dışlanarak bilimsel bilgi değersizleştirilmez. Varoluşçuların doğa bilimlerine karşı olumsuz bir tutum içinde olduklarını söylemek mümkündür. Ancak bu tutumun temel nedeni, insanın doğa bilimlerinde olduğu gibi bir nesne gibi incelenemeyecek bir varlık olmasıdır. İnsan, varoluşçulara göre bilimin inceleme konusu yapabileceği bir nesne değildir. Bu bağlamda da pozitivist bilimdeki nesnel anlayışın insan varoluşuna asla uygulanmaması gerektiği üzerinde dururlar. “*Varoluşçular, insanın nesneleştirilmesine, onun, doğanın, tarihin, toplumsal çevrenin, biyolojik ve fiziksel güçlerin ürünü bir nesne konumuna indirgenmesine ümitsiz ederler ve bir özne olarak insanın emsalsizliğini vurgularlar.*”¹² Dolayısıyla bilimsel bilginin değersizleştirilmesi ve insanın bilme yeteneğinin dışlanması söz konusu değildir. Ayrıca nesnel gerçeklik bilimsel anlamda bilinebilir. Bilimsel anlamda bilinemeyecek olan öznel gerçekliktir ki, bunu ancak özne olan insan bilebilir. Çünkü varoluşçu felsefenin babası Kierkegaard’a göre “*Öznel hakikat, keskinlik-*

⁷A. Cevizci, a.g.y., s. 1238-1239.

⁸Sabri Büyükdüvenci, *İdealizm ve Eğitim*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 1, Ankara, 1988, 342-365, s. 345.

⁹Hakan Güneşoğlu, *Varoluşçu Felsefelerdeki Bazı Ortak Özellikler*, Dini Bilimler Akademik Araştırma Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 1, 2007, 95-131, s. 103.

¹⁰Ö. Özüduru, a.g.y., s. 92.

¹¹Emmanuel Mounier, *Varoluş Felsefelerine Giriş*, Çev. Setdar Rifat Kırkoğlu, Say Yayınları, İstanbul, 2007, s. 21.

¹²Max J. Charlesworth, *The Existentialists and Jean-Paul Sartre*, s. 71.’den aktaran; Hakan Güneşoğlu, a.g.y., s. 101.

le, benim sahip olduğum değil, benim var olduğum bir hakikattir.”¹³

Ömer Özüdü'nün kitabında varoluşçuluk başlığı altında Martin Heidegger'in görüşlerine de yer verilmiştir. Ancak kitapta yer alan bu bilgilerin anlaşılması oldukça zordur. Üstelik bazı konularda da bilgi yanlışları içermektedir. Sözgelimi “Dünyadaki en önemli şey insanın varoluşudur. Varoluş ise kendi varlığı içinde o varlıkla akılsal bir ilişkide değildir. Heidegger, böylece idealizme ulaşır. Çünkü özne, nesnenin temeli haline gelmiştir.”¹⁴ ifadesi bunlardan biridir. Öncelikle Heidegger, varoluşçu bir filozoftur ve varoluşçu filozoflar akılsal (rasyonel) olana karşıdır. Çünkü akılsal olan kategorize eder, nesnelleştirir ve soyutlaştırır. “Heidegger, Varlığın düşünce ürünü soyut bir kavram olmadığını öne sürer. Böylece Varlık ne bir akıl ürünü ne de evrensel ve tanrısal bir kavramdır.”¹⁵ İşte bu nedendir ki Heidegger'de varoluşun varlıkla akılsal bir ilişkide olması gibi bir durum yoktur. Ayrıca Heidegger idealist bir filozof değildir. Çünkü idealizm; “...var olan her şeyi 'düşünce'ye bağlayıp ondan türeten; düşünce dışında nesnel bir gerçekliğin var olduğunu, başka bir deyişle düşünceden bağımsız bir varlığın ya da maddenin bulunduğunu yadsıyan felsefe akımını niteler”¹⁶. Dolayısıyla Heidegger'de var olan her şeyin düşünceye bağlanması ve ondan türetilmesi söz konusu değildir. Kaldı ki Heidegger; Fichte, Schelling ve Hegel gibi idealist filozofları, cogito merkezli kuramlarını iyice kavramlaştırıp soyutlayarak Varlığın anlamını mutlak tinde aramaları nedeniyle eleştirir.¹⁷

Çalışma kapsamında inceleyeceğimiz ikinci kitap, Emine Aşan tarafından yazılan kitaptır. Bu kitapta varoluşçuluk hakkında genel bilgiler yer verilmiştir. Yalnızca Martin Heidegger ve Jean-Paul Sartre'in görüşleri hakkında bilgiler verilmiştir. Heidegger hakkında verilen bilgiler oldukça yoğun ve anlaşılması zor olmakla birlikte bazı hatalar da bulunmaktadır. Sözgelimi; “Heidegger, kendisini belirleyen temel konunun insan değil, varlık olduğunu söyler. Varlık hakkında bilgi edinebilmemizi, insana dair çözümler sağlar. Bilgi felsefesinin değil, varlık felsefesinin temel olduğunu söyleyen varlık sorusu, en iyi şekilde insanın bakış açısından sorulmalıdır. Çünkü insanın varlığı yalnızca var olmaz, ne olduğuna ilişkin bir kavrayışa da sahiptir.”¹⁸ ifadesinde sürekli olarak insan vurgusu yapılmaktadır. Oysaki Heidegger düşüncesinde

¹³William Barrett, *İrasyonel İnsan*, Çev. Salih Özer, Hece Yayınları, Ankara, 2003, s. 173.

¹⁴Ö. Özüdü, a.g.y., s. 93

¹⁵A. Kadir Çiçen, Heidegger ve Felsefe, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 1, Ankara, 2006, 7-24, s. 9-10.

¹⁶A. Bakı Güçlü, Erkan Uzun, Serkan Uzun ve Ümit Hüseyin Yolsal, *Sarp Erk Ulaş Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2002, s. 713.

¹⁷A. Kadir Çiçen, *Heidegger'de Varlık ve Zaman*, Asa Kitabevi, Bursa, 2003, s. 15.

¹⁸Emine Aşan, *Ortaöğretim Felsefe Ders Kitabı*, Ekoyay Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 96.

Varlığa dair yapılan sorgulama, onun Dasein adını verdiği var olayla yapılır ki, Dasein de zaten tam anlamıyla insan demek değildir. “Kendi Varlık olanağından biri gibi sorgulama olanağını da içeren ve bizim için her zaman kendisi olan bu var olan”¹⁹ yani Dasein, tam olarak “insan varlığı değil, “insan olma olanağıdır.”²⁰ İşte bu nedenle yalnızca var olmayıp ne olduğuna ilişkin bir kavrayışa da sahip olan ve Varlığa ilişkin soruyu sorabilen tek var olan Dasein'dir.

Çalışmada son olarak ele alacağımız kitap Doç. Dr. Arslan Topakkaya'nın editörlüğünü yaptığı kitaptır. Bu kitapta da çok fazla olmamakla birlikte bazı bilgi yanlışları bulunmaktadır. Öncelikle kitapta yalnızca akımın fikir babası Kierkegaard'ın düşüncelerine yer verilmesi ve diğer önemli temsilcilerinden bahsedilmemesi bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Kitapta varoluşçuluk başlığı altında yer alan “Varoluşçuluk, diğer birçok akımın tersine bireye genel bir kavram gibi yaklaşmaz, onun özelliğini (kendine has oluşu) nesnellüğünün (somutluğunun) üstünde tutar.”²¹ ifadesinde nesnellüğün somutluğa eş değer olarak gösterilmesi yanlıştır. Çünkü “Egzistansiyalist tavır alış, varlığa somut (konkre) açıdan yaklaşmayı gerektirir. Böyle bir tavır alış gereği insana yaklaşım da “somut insan” anlayışı çerçevesinde olmalıdır. Yani insan, somut bir varlık olarak ferdî orijinallik içerisinde “biricik” olma özelliğiyle ele alınıp, dünyayla ve diğer somut fertlerle egzistansiyel bağlantıları, birliklikleri çerçevesinde değerlendirilmelidir.”²² Dolayısıyla biricik özelliğiyle ele alınan insanın somutluğu onun nesnel değil öznel yanına işaret eder. İnsanın özelliği ve somutluğu onun biyolojik bir nesnel varlık olmasında değil, kendine özgü varoluş olanaklarından özgür iradesiyle bireysel seçimler yaparak varlığına yön vermesinde gizlidir.

Sonuç olarak incelediğimiz kitaplarda yer alan varoluşçuluk başlığının birçok hatalı bilgi içerdiğini söylemek mümkündür. Hatalı bilgiler ve anlaşılmayan yerler konunun yanlış anlaşılmasına yol açmaktadır. Ayrıca bu gibi hatalar ortaöğretimdeki öğrencilerin felsefe dersine karşı ilgilerini de düşürecek niteliktedir. Elbette felsefe, yalnızca bilgiden ibaret değildir. Ancak insanlara felsefeyi sevdirmek ve felsefe yapmayı öğretmek isteniliyorsa, felsefe alanına dair doğru ve anlaşılır bilgiler vermek zorunludur. Bu nedenle ders kitapları hazırlanırken nitelikli kaynaklara başvurmak daha doğru olacaktır. Ayrıca Varoluşçuluk gibi öğrencilerin dikkatini fazlasıyla çekebilecek bir akımın temsilcileri daha geniş

¹⁹ Martin Heidegger, *Being and Time*, Trans. John Macquarrie & Edward Robinson, Blackwell Publishers, Oxford, 2000, p. 27.

²⁰A. Kadir Çiçen, a.g.y., s. 43.

²¹ Editör: Doç. Dr. Arslan Topakkaya (Komisyon), *Ortaöğretim Felsefe Ders Kitabı*, MEB Yayınları, Ankara, 2012, s.76.

²² Emel Koç, *Jean-Paul Sartre Felsefesinde “Ben-Başkası-İletişim” Problemi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 40, Sayı: 1, Ankara, 1999, 333-347, s. 333.

bir yelpazeyle sunulmalıdır. Bahsi geçen kitaplarda Varoluşçuluk, belli birkaç temsilcisinin görüşleri verilerek aktarılmıştır. Ancak bu durum Varoluşçuluğun temel problem alanını ve anlayışını yansıtmaktan uzak olacağı gibi, yanlış anlaşılmalara da yol açacak niteliktedir. Bu nedenle felsefe ders kitapları hazırlanırken bu gibi sınırlandırmalardan kaçınılmalıdır.

Kaynakça

- AŞAN, Emine. *Ortaöğretim Felsefe Ders Kitabı*. Ankara: Ekoyay Eğitim Yayıncılık, 2012.
- BÜYÜKDÜVENÇİ, Sabri. *İdealizm ve Eğitim*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 1, 1988, s. 342-365.
- BARRETT, William. *İrrasyonel İnsan*. Çev: Salih Özer. Ankara: Hece Yayınları, 2003.
- CEVİZCİ, Ahmet. *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2010.
- ÇÜÇEN, A. Kadir. *Heidegger'de Varlık ve Zaman*. Bursa: Asa Kitabevi, 2003.
- ÇÜÇEN, A. Kadir. *Heidegger ve Felsefe*, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 1, 2006, s. 7-24.
- GARDNER, Patrick. *Kierkegaard*. New York: Oxford University Press, 1988.
- GÜÇLÜ, A. Baki, UZUN, Erkan, UZUN, Serkan ve YOLSAL, Ümit Hüseyin. *Sarp Erk Ulaş Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002.
- GÜNDOĞDU, Hakan. *Varoluşçu Felsefelerdeki Bazı Ortak Özellikler*, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 1, 2007, s. 95-131.
- HEIDEGGER, Martin. *Being and Time*. Trans. John Macquarrie & Edward Robinson. Oxford: Blackwell Publishers, 2000.
- KOÇ, Emel. *Jean-Paul Sartre Felsefesinde "Ben-Başkası-İletişim" Problemi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 40, Sayı: 1, 1999, s. 333-347.
- MACINTYRE, Alasdair. *Varoluşçuluk*. Çev. Hakkı Hüner. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2001.
- MOUNIER, Emmanuel. *Varoluş Felsefelerine Giriş*. Çev. Serdar Rifat Kırkoğlu. İstanbul: Say Yayınları, 2007.
- ÖZÜDURU, Ömer. *Ortaöğretim Felsefe Ders Kitabı*. Ankara: Pasifik Yayınları, 2012.
- TOPAKKAYA, Arslan (Ediör). *Ortaöğretim Felsefe Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları, 2012.
- MEB. *Felsefe Dersİ Öğretim Programı*. Ankara: MEB. 2009. <http://tktb.meb.gov.tr/program2.aspx?islem=1&kno=64> adresinden alınmıştır.